

AKTUELLA BÖCKER

Mikael Kosk
är redaktör för Ekonomiska
samfundets tidskrift.

Forskningen kring arbetslivet behöver uppsving och nya mål

Boken Työ elää är en antologi där sammanlagt tjugo forskare bidrar med artiklar kring det finländska arbetslivet och forskningen kring det. Författarnas avsikt är att leverera en lärobok för studerande och forskare, och även den breda allmänheten. Resultatet är imponerande i sin bredd, men de tretton artiklarna når ofrånkomligen olika målgrupper på olika sätt. De bästa texterna är heta inlägg i en allmän samhällsdebatt.

Lönearbetet har måhända nått en alltför dominerande, nästan normens position i samhället, skriver redaktörerna **Tuija Koivunen**, **Markku Sippola** och **Harri Melin** i introduktionen till en ny bok om utvecklingstrender i det finländska arbetslivet, Työ elää ("Arbetet lever"), utgiven av Helsingfors universitets förlag Gaudeamus.

Till arbetets normgivande funktion hör inte bara själva lönerelationen, utan också det som den franska psykiatern Christophe Dejours kallar recognition, det vill säga att människor erkänner varandra särskilt genom arbetet och inom en arbetsgemenskap.

Trots att arbetet har en så dominerande ställning i samhället har det funnits knappt med forskningssammanfattningar kring det. Det finns inget ämne som heter arbetslivsforskning, utan forskningen kan röra sig inom till exempel sociologi, socialpsykologi, samhällspolitik, ekonomisk vetenskap, statistik, organisations-teori, arbetshälsövård och så vidare.

Det finns också forskning vars syfte är att vara en integrerad del av arbetslivet och den kallas i boken för forskningsassisterad utveckling av arbetslivet. Dess mål kan vara att öka kvaliteten i arbetslivet och främja demokratiska processer i det, eller blott att höja effektiviteten.

En orsak till att arbetslivet kunnat drabbas av en viss beröringskräck bland forskare är att det är yt-

terst politiserat. Det kan vara utmanande att göra sig oberoende av politiska mål och organisationers intressen. Otaliga institutioner och nätverk har initierats från den offentliga maktens sida, men resultaten av dessa instansers spridda forskningsinsatser för att utveckla arbetslivet finns inte samlade någonstans.

I boken *Työ elää* finns några texter som är heta inlägg i en allmän samhällsdebatt, av vilka de främsta är den som berör könssegregationen på arbetsmarknaden, den som kritiskt granskar vilka krav på språkkunskaper som ska ställas på invandrare, och den som visar hur motstridiga krav arbetslösa som söker arbete utsätts för. Sedan finns artiklar som närmast är kommentarer till den splittrade forskningen, ett slags metaforskning som visar vilka ämnen och begrepp som kunskapsproduktionen kring arbetsfrågor kretsar kring. En av texterna kan å sin sida uppfattas som ett slags partsinlägg i en arbetsmarknadspolitisk debatt kring lönebildningen och centralorganisationernas roll i den.

Fast anställning fortfarande vanligast

Utgångspunkten är frågan om hur arbetslivet förändrats i ett längre tidsperspektiv. Det sägs ofta att arbetslivet blivit osäkrare och prekariserats, och det stämmer att en del nya arbetsformer trätt till vid sidan av den traditionella fasta anställningen. Till dem hör till exempel det digitalt baserade plattformsarbetet, som kan sväva mellan att vara ett anställningsförhållande eller företagsverksamhet på egen risk. Människor kan anställas med så kallade nolltimmarsavtal, där de förutsätts vara redo att hoppa in utan att bli garanterade en viss mängd arbetstimmar, eller leva med en kedja av visstidsavtal.

Trots allt är en fast anställning fortfarande den överlägset vanligaste arbetsrelationen. Lika rakt som det var för deras föräldrar att stiga socialt till en medelklassposition genom lönearbetet är det visserligen inte för dagens unga.

En annan iakttagelse är att arbetarklassen inte försvunnit någonstans. De som gör ett utförande arbete utgör fortfarande en dryg tredjedel av den avlönade befolkningen, efter att för fyrtio år sedan ha utgjort kring hälften av den. Många av arbetarklassens arbeten har övertagits av medelklassen, som i sina kvalificerade jobb även får

”De som gör ett utförande arbete utgör fortfarande en dryg tredjedel av den avlönade befolkningen, efter att för fyrtio år sedan ha utgjort kring hälften av den. Många av arbetarklassens arbeten har övertagits av medelklassen, som i sina kvalificerade jobb även får ta hand om de enklare rutinerna som tidigare sköts av olika hjälpredor och sekreterare.”

ta hand om de enklare rutinerna som tidigare sköts av olika hjälpredor och sekreterare. Samtidigt förutsätter det utförande arbetet i dag en allt större förmåga att hantera kunskap och information i takt med att tekniken utvecklas. Teknikens och informationsbehandlings framsteg har också lett till att en ökande del av arbetet inte är bundet till en fysisk arbetsplats.

Arbetstiden minskat, utmattningen ökat

En sak som inte förändrats är att det bara är det betalda arbetet som räknas som arbete, inte hushållsarbete eller frivilligarbete i organisationer. Värdet på hushållsarbetet i Finland uppskattas på årsnivå till kring 100 miljarder euro, vilket skulle utgöra närmare en tredjedel av brutonationalprodukten i fall det räknades in i den.

Årsarbetstiden minskade från cirka 3 000 timmar i slutet av 1800-talet till cirka 1 600 timmar hundra år senare, varefter den inte förändrats i större utsträckning.

Ett resultat av inkomstpolitiken är att det knappt förekommer lönefattigdom i Finland. Endast tre procent av löntagarna stannar under fattigdomsgränsen, det vill säga mindre än 60 procent av medianinkomsten, medan andelen lönefattiga inom Europeiska unionen i genomsnitt rör sig kring tio procent.

Problemen i arbetslivet är, såsom **Tuomo Ala-soini** formulerar det i sitt bidrag, likartade som

I en enkät uppgav över hälften av de svarande att de upplever allvarlig fara för utmattning i arbetet. En orsak till stressen kan vara att tekniken i motsats till förväntningarna inte frigör tid utan tvärtom leder till brist på tid.

tidigare: Arbetsprocesserna löper inte. Det brister i arbetets organisering. Arbetstagarna mår inte bra och produktiviteten är inte tillräcklig. Ledningen lyssnar inte på arbetstagarna. Arbetstagarna är inte motiverade. Det finns sprickor i arbetsgemenskapens sociala funktionsduglighet.

I den senaste undersökningen av finländarnas arbetsförhållanden uppgav över hälften av de svarande att de upplever allvarlig fara för utmattning i arbetet. En orsak till stressen kan vara att tekniken i motsats till förväntningarna inte frigör tid utan tvärtom leder till brist på tid. Arbetet har blivit mer intensivt och rytmen i samhället snabbare.

Könssegregationen sitter djupt

I sin artikel om arbetets sega segregation visar Tuija Koivunen hur djupt rotad i strukturerna den könsrelaterade indelningen mellan olika yrkeskategorier och arbetsuppgifter är. Den kallas horisontell segregation och innebär att cirka 80 procent av kvinnorna arbetar inom kvinnodominerade branscher och 70 av männen inom mansdominerade branscher.

Den vertikala eller hierarkiska segregationen innebär att det oftare är män än kvinnor som har en ledande ställning. I internationell jämförelse finns dock relativt många kvinnliga chefer i Finland. Mönstret är att cheferna inom den offentliga sektorn ofta är kvinnor och inom den privata sektorn män. Fjärde är var tionde vd för ett börsbolag är kvinna.

Koivunen påtalar att det inte finns någon instans som skulle samla ihop resultaten av de otaliga forsknings- och utvecklingsprojekten som igångsatts för bryta upp segregationen i arbetslivet.

Matias Osipow och Markku Sippola talar för flexibla krav på språkkunskaper för invandrare. De skriver att utgångspunkten för språkpolitiken på arbetsmarknaden inte borde vara att en perfekt finska är ett krav för att nå en god position. Ett system som baserar sig på yrkeskunnandet är förutsättningen för att nyttja de bästa mänskliga resurserna. När språkkunskapen ställs i sin rätta proportion till kraven i olika arbetsuppgifter innebär det inget förnekande av dess betydelse för en lyckad integration i samhället.

Motstridiga krav på de arbetslösa

Antti Saloniemä, Tapio Nummi och Pekka Virtanen refererar forskning kring hur osäkerheten i arbetslivet får människor att känna stress och psykisk och social belastning. Resultaten är motstridiga och det är svårt att dra allmänna slutsatser ur dem. En iakttagelse är att belastningen kan vara mindre i tider med hög arbetslöshet. De arbetslösa delade erfarenhet med andra arbetslösa gör bördan mindre.

Under goda tider kan stressen vara densamma som under sämre tider, eftersom det finns en ständig rädsla att förlora arbetet. Inte desto mindre är den värsta osäkerheten att en arbetslös är rädd för att sakna möjligheter att få nytt arbete.

De arbetslösa plågor beskrivs utomordentligt väl i **Lena Näres** och **Sari Näres** artikel som bygger på arbetslösa egna beskrivningar av olika sysselsättande åtgärder. En av de svarande skriver att hen ”ger upp i denna de slumpmässigt inkallade timarbetstagarnas arbetskommanderingsstrid”. Denna person säger sig ha samlat närmare 700 ”du har inte blivit vald”-meddelanden.

Näre och Näre visar hur motstridig den så kallade aktiverande sysselsättningspolitiken är. Det går inte att studera eller delta alltför mycket i frivillig verksamhet. De arbetslösa ska ständigt vara beredd att gå till en arbetsintervju även om en sådan sällan eller aldrig dyker upp. De arbetslösa förpassas till ett ständigt väntrum. Olika former av arbete med stöd löser inte någonting på sikt.

Enligt övertygande forskningsresultat främjas sysselsättningen bäst av personlig service riktad till den arbetsökande. Då har näringsbyråns tjänsteperson möjlighet att möta den arbetsökande som individ och identifiera hans situation på ett riktigt sätt. Budskapet till den nya regeringen att ersätta den ineffektiva skyldigheten att författa arbetsansökningar med personlig service för att kartlägga den arbetslösa situation är mer än tydligt.

Blickar bakåt och framåt

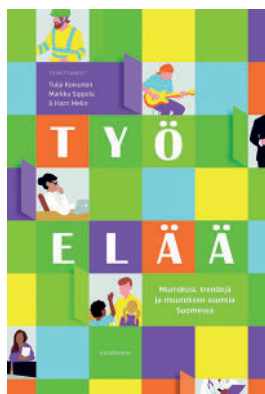
Patrizio Lainà och **Markku Sippola** ser inte mycket gott i att arbetsmarknadsmodellen splittats från ett centralt till ett bransch- och företagsbaserat system. Enligt Lainà och Sippola har de

centrala inkomstuppgörelserna haft uppenbara fördelar för samhällsekonomi och särskilt näringslivet.

Deras arbetsmarknadsanalys har smak av nostalgisk åberopan av gångna tiders modeller, samtidigt som där nog finns en insikt om att det förflutna inte kommer tillbaka. Tankemodellen det-var-bättre-förr ger inte mycket näring till en debatt om framtiden. För balansens skull hade det varit givande att läsa en betraktelse kring strukturförändringen ur arbetsgivarernas synvinkel.

Till de framtidsinriktade ämnena hör digitalisering, artificiell intelligens och robotisering. Ett av de intressantare bidragen är **Hannele Seecks** text om det så kallade neuroledarskapet, där forskningsresultat kring hjärnan och lärandet används för att effektivisera arbetsorganisationerna eller förbättra kreativiteten. Frånsidan av en sådan kartläggning av hjärnan är att kunskap förvandlas till makt som blir till en ”sanning”, med vilken människor omformas och görs anpassningsbara. Med andra ord är utvecklingen synnerligen tveeggad och mycket mer forskning behövs kring den.

Bokens redaktörer riktar i den avslutande sammanfattningen en uppmaning till den finländska forskarkåren att producera aktuell och tillförlitlig kunskap om den gröna omställningens inverkan på arbetslivet, då de gamla premiserna för det inte längre gäller. Saken handlar bland annat om att begrunda hur arbetsprocesserna kan stödja en hållbar utveckling och minska belastningen på natur och klimat.

Tuija Koivunen,
Markku
Sippola och Harri
Melin (red.): Työ
elää. Murroksia,
trendejä ja muu-
toksen suuntia
Suomessa. Gau-
deamus 2023,
340 sidor.